

Museus i cultura de la pau

JOAN SURROCA I SENS
Museòleg

Museològicamente nos ha de preocupar el interés del material expuesto, la fuerza del discurso y el tratamiento adecuado en la presentación de fórmulas alternativas a la violencia. No hay una fórmula única de tratar la paz; la gracia de los museos es que no haya dos que sean iguales. Los museos disponen de la ventaja de exponer el objeto auténtico, lo cual nos permite vivir emociones de la paz de manera muy viva. Las exposiciones temporales ofrecen enormes posibilidades y pueden convertirse en experiencias inolvidables. A menudo el espectador se siente interpelado para comprometerse en favor de la paz.

As museologists we have to be concerned with the material exhibited in terms of its interest, the force of its discourse and its sensitivity in presenting alternatives to violence. And there is no magic formula for this; there will be as many solutions to dealing with peace issues as there are museums.

One of the great advantages of museums is that they exhibit real objects, with their power to evoke a vivid and moving response to peace in those who view them.

Temporary exhibitions in particular have enormous potential to provide unforgettable experiences, and can often draw their visitors towards a commitment to peace.

Parlar de museus de la pau pot portar equívocs. Un museu de la pau no pot quedar reduït a exposar una bandera blanca o signatures de tractats de pau. No és el que s'exposa, sinó el discurs museològic el que farà que un museu sigui forjador de la cultura de la pau. Estarem d'acord que exposar colomets és possible que deixi indiferent i, en canvi, una bona instal·lació utilitzant armament pot aconseguir la descoberta més reeixida per no caure en errors passats. Museològicament ens ha de preocupar l'interès del material exposat, la força del discurs i el tractament adequat en la presentació de fórmules alternatives a la violència. No ho oblidem: cap museu pot pretendre instal·lar-se en una insípida, indolora i inodora neutralitat.

La història no pot oblidar les barbàries del passat, però hi ha moltes maneres de fer arribar a les noves generacions una mateixa realitat. Si parlem de guerres, de postguerres i de períodes d'entreguerres com una dinàmica continua impossible de trencar, com la situació normal de la humanitat, no obtindrem mai la pau estable, perquè pensarem que les ànsies guerreres de la humanitat ens aboquen de manera inevitable a una espiral de noves guerres. La conflictivitat, violenta o no, és inherent a la persona humana, però tenim capacitat per resoldre i donar sortida positiva als conflictes.

Afortunadament els museus segueixen complint la missió d'estudi i de recerca que sempre han tingut, però ja ningú qüestiona que són també institucions de

trobada i de diàleg, llocs apropiats per educar, per interpel·lar i qüestionar els visitants. Cap museu té la veritat, com diu un dels millors directors de museus, Roland Arpin: "El museu, un lloc de cultura autèntic, no sap comportar-se com el lloc de la certesa. El pensament, l'art, la història no pertanyen al camp de la certesa". És en el dubte on neix el convenciment de la pròpia limitació i també a través d'aquest hom aprèn a respectar persones i cultures.

L'oferta museística s'ha anat ampliant durant les darreres dècades. No és res estrany, doncs, que alguns museus tinguin la pau com a temàtica específica. De museus relacionats amb la pau n'he visitat uns quants arreu del món i a la meua manera d'entendre en fan falta molts més encara. No hi ha una sola fórmula de tractar la pau, la gràcia dels museus és que no n'hi hagi dos d'iguals. A Chicago, per exemple, en trobem un d'especialitzat en obres d'art relacionades amb la pau; a Los Angeles, el de la "tolerància", sobre qüestions del racisme; altres tenen el seu focus a recollir la memòria de batalles que hom vol evitar de repetir. El tema de l'holocaust és objecte d'atenció per part d'alguns bons centres: Houston, Frankfurt, Jerusalem són ciutats que tenen museus sobre la temàtica.

Al Japó, un país que ha estat especialment víctima de la violència, és on més proliferen museus dedicats a la pau. Pocs escenaris m'han commogut tant com el Parc de la Pau a Hiroshima. L'impacte de la primera bomba atòmica és un testimoni que fa venir pell de gallina. En aquell parc vaig observar vells, amb seqüeles evidents d'aquella malvada bomba, que explicaven a infants i joves les conseqüències nefastes que havia provocat en les seves vides. A diferents punts del parc hom hi va dipositant papers de tots colors treballats amb la tècnica de l'origami, fins a fer-ne piles enormes, veritables muntanyes a manera d'ofrena i record a les víctimes d'una de les més esgarrifoses bogeries humanes. El Museu Memorial de la Pau que hi ha al costat, amb explicacions i peces que recorden el fet, acaba per convertir el visitant en un treballador actiu per no veure mai més res semblant.

Pel gener de 2003 vaig tenir l'oportunitat d'assistir a la inauguració del Museu de la Pau de Gernika. Deixeu-me dir que és un molt bon museu, necessari, amb visió fresca, atractiva, valenta i que farà molt de bé a Euskadi en particular i a tots els visitants, siguin d'on siguin. Així mateix, el primer de maig es va inaugurar un nou museu que tindrà cura especial de fomentar els valors de la pau a partir del coneixement dels pobles de les dues ribes de la Mediterrània. Es tracta de Can Quintana. Centre Cultural de la Mediterrània, de Torroella de Montgri. Són exemples diversos que prenen l'objectiu de la pau com un referent bàsic.

És clar que les escoles, la literatura, la música i les arts plàstiques i escèniques poden contribuir eficaçment per anar obrint-nos el camí de la cultura de la pau. No oblidem, però, que els museus tenen a les seves mans una especificitat que cal mimar. És la força incomparable de les peces úniques o dels escenaris de fets cabdals. Per exemple, per sentir en la pell l'horror nazi no hi ha res com visitar un camp de concentració com Mauthausen o Dachau. L'escenari veritable ens fa reviure part del dolor com res més ho aconsegueix. Així mateix, només l'objecte autèntic ens permet comunicar-nos amb emoció indescriptible amb l'ésser humà que va crear-lo. Una còpia no respira, no vibra.

Una bona experiència en un museu ens reconcilia amb l'espècie humana perquè ens apropa a l'activitat i capacitat més creativa de l'ésser humà. És aquesta experiència sublim que permet a qualsevol museu, sigui quina sigui la seva temàtica, aportar un bon servei a la pau. Una visita a un museu no reporta cap benefici material. És veritat que ningú millorarà el seu currículum, ni obtindrà èxit ni poder. Però en un museu podem experimentar aquests moments inexplicables, màgics gairebé, de pau. Són vivències que només tenim a l'abast a partir de motivacions absolutament gratuïtes.

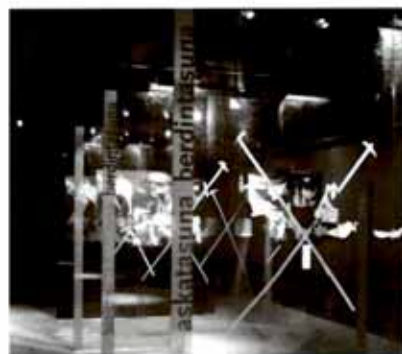
En aquests nostres dies en què la pau no té la consideració que hauria de tenir, els museus no poden quedar indiferents. Ens cal reflexionar sobre el tipus de museus que mereixen un suport especial i, alhora, quins són els museus que van en contra d'aquest esperit que fomenta la pau. Encara ara es poden visitar museus o exposicions que

sembren l'ou de la serp en mostrar de manera acrítica les virtuts d'un determinat grup (sempre és el propi) i la barbàrie d'altres (normalment el veí). Són els valors que es destil·len a manera de currículum ocult i que es transmeten inevitablement a partir de qualsevol discurs expositiu.

Les exposicions temporals arriben al gran públic i es converteixen en eines que formen d'una o altra manera. Per aquesta raó poden arribar a ser objecte de censura. Fa uns anys, a la seu central del Smithsonian, a Washington, s'exposava la història de l'oest americà. Eren uns textos crítics sobre l'odissea americana, on l'heroi tradicional és sempre el vaquer i l'antiheroi, l'indígena americà. Va rebre atacs de senadors i d'una part de la premsa. Van haver de rectificar el missatge de l'exposició perquè els patrocinadors amenaçaven de reduir les seves aportacions. No totes les exposicions compromeses tenen semblant fi. Encara ara recordo amb emoció una exposició que va tenir molt d'èxit sobre els nens i la guerra al Museu de la Civilització del Quebec. Tenia tanta força aquell espai! L'espectador rebia impactes simultanis provocats per uns encertats jocs de llums, d'olors i de sons que feien que l'experiència es convertís en inoblidable.

Els museus que tenen la pau com el seu objectiu principal han tingut l'encert d'organitzar unes trobades periòdiques que faciliten l'intercanvi d'experiències i la cooperació per optimitzar recursos i resultats. Durant la primera setmana de maig de 2003 va tenir lloc a Ostende (Bèlgica) la Quarta Conferència Internacional de Museus de la Pau amb participació de museòlegs d'arreu del món. Ben segur que els assistents podrem escampar l'objectiu bàsic d'aquesta Conferència: «Del record de la guerra a l'educació per la pau».

Per acabar, cito novament un pensament de Roland Arpin que he escampat sempre que he tingut ocasió. Res trobo tan encertat com la seva definició del poder meravellós dels museus per experimentar la pau, per fomentar la pau, per convertir-nos en defensors de la pau: "El museu ha de preparar, suscitar instants meravellosos, en què l'emoció estètica aconsegueixi accedir a un cert més enllà. Són aquells moments en què se sent el pas dels àngels! I això no té res a veure amb la riquesa de les col·leccions ni l'arquitectura faraònica!".

Museu de la Pau de Gernika. Fotografia: Ignasi Cristà